

ДОСВІД ІВАНА ТИКТОРА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ
СУЧАСНОГО КНИГОВИДАННЯ

УДК 002.2(09)+655.4

С. М. Гунько, О. С. Яриш

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ТИКТОРА

На основі біографічних фактів розглянуто феноменальну постать видатного книговидавця Івана Тиктора. Подано нові оригінальні факти з життя українського суспільно-політичного діяча.

Outstanding figure of the famous editor Ivan Tyktor is studied on the basis of biographical facts. New original facts about Ukrainian social and political figure are given.

Постать Івана Тиктора займає особливе місце в історії української культури, зокрема видавничої справи на початку і в першій половині ХХ століття, а фактично до 1982 р., тобто до його смерті.

Його біографія та діяльність тісно пов'язані з історією визвольних змагань на початку ХХ століття і подальшим розвитком української культури, але вже поза більшовицьким впливом. Розвиток української культури за межами України ретельно приховувався комуністичною ідеологією, тому що був дуже діяльним і ефективним, що по суті і зберегло нас, як націю в європейському і світовому контекстах. Сьогодні, це має надзвичайно велике значення, бо як бачимо, канули в лету десятки років колоніальної системи, а з нею і цілий пласт нашої культури «соціалістичної за змістом і національної за формою».

Дуже багато видатних діячів цього колоніального часу сьогодні не можуть представляти нашу культуру лише тому, що оспіваний і прославлений соціалістичний реалізм, якому ці люди присвятили все своє життя, ніколи не сприймався світом, а тим більше не сприймається сьогодні.

Історія відфільтровує все низькопробне і залишає лише справжнє ненадумане мистецтво, яке створене на етнічному національному ґрунті і представляє загальнолюдські цінності.

Так сталося і з діяльністю Івана Тиктора, який під великими погрозами замовчувався і не ввійшов ні в одну радянську енциклопедію та й статті про нього ніхто не написав за роки радянської влади. А помер він у 1982 р. у Канаді на 89 році життя.

І. Тиктор ніколи, протягом майже 90 років свого життя, не займався великою політикою, не вступав (можливо, лише як стрілець Українських

Січових Стрільців у дуже молодому віці) в конфлікти з державною владою. Навіть абсолютна більшість його видань ніколи не носила відверто політичного характеру.

Якщо говорити про політичну діяльність І. Тиктора, то можна згадати лише його добровільний вступ до легіону Українських Січових Стрільців після закінчення Рогатинської гімназії у 1914 р.

Всі випускники гімназії на чолі з її директором Михайлом Галущинським, добровільно вступили в Українське Січове Стрілецтво. Служив І. Тиктор у 8-й сотні 1-го полку. В 1916 р. він мав ранг підхорунжого. Під проводом поручника Будзиновського (командира сотні), разом зі своїми товаришами по зброї перейшов важкі терени в Українській галицькій армії. Як гетар УГА, після поразки визвольних змагань, вступив до підпільної Української військової організації (УВО), що її створив полковник Євген Коновалець для боротьби з окупаційним польським режимом. За дорученням УВО, І. Тиктор у 1923 р. розпочав видавати часопис «Новий час».

Повернемося трохи назад в історію визвольних змагань на Галичині і до особи М. Галущинського.

Всеукраїнська визвольна ідея «Самостійної України» прийшла в Галичину зі Східної України і бере свій початок від Кирило-Мефодіївського Братства, членом якого, як відомо, був Тарас Шевченко.

Це було основне джерело національної сили, яке творило духовні і визвольно-політичні ідеї для всього українського народу. Напередодні XIX–XX століть усі ідеї та визвольні плани, що зароджувались на великій Україні в Галичині, переводились у конкретну діяльність.

Це було можливим лише тому, що частина українських земель знаходилась поза межами Російської імперії в конституційній Австрійській монархії, де існували хоч задекларовані, але цивілізовані права та була забезпечена свобода людини.

Результатом було створення поодиноких політичних партій у Галичині, які декларували національно-політичні свободи українського народу в обох державах. Сама ідея самостійності була часом святковим, бо про якесь адміністративне об'єднання українських земель не могло бути і мови.

Ідея самостійності проголошена Шевченком, а пізніше і Франком, входила у програми всіх політичних партій.

Найчіткіше вона була визначена в молодіжно-студентській організації «Молода Україна». Одним із засновників та ініціаторів цієї організації був студент Львівського університету — Володимир Старосольський — переконаний український самостійник й ідеаліст, людина глибокої вродженої культури, небуденного таланту і сердечної товариської вдачі. До його гурту входив і Михайло Галущинський — майбутній директор Рогатинської гімназії, побратим і вчитель Івана Тиктора.

Політична організація «Молода Україна», яка об'єднувала українське студентство і середньошкільників, була надзвичайно популярною: видавала журнал «Молода Україна», мала свій статут, проводила з'їзди і вела ретельну виховну роботу серед молоді. Сміливі виступи молоді часто були прикладом для старшої інтелігенції. Практично всі члени «Молодої України», яких налічувалось декілька тисяч, влилися в лави Українського Січового Стрілецтва.

Повернемося до Івана Тиктора. Як було згадано, в 1923 р. за дорученням Української Військової Організації, Тиктор розпочав видавати свій перший часопис — «Новий час».

Журнал повинен був підняти віру селянства в реальність української держави і конкурувати з деморалізаційною польською пресою в містах.

Часопис «Новий час», заснований завдяки українським емігрантам Канади та Америки, економічно не міг конкурувати з польськими виданнями і йшов до банкрутства.

Щоб зберегти часопис, Іван Тиктор продає частину свого ґрунту на селі, який дістав у спадок від багатого, на той час батька, сплатив борги і взяв на себе всі витрати видавництва.

У 1927 р. починає виходити календар «Золотий колос», на той час, надзвичайно великим тиражем — 500 примірників.

«Новий час» і «Золотий колос» набули великої популярності серед населення. Передплата була не тільки в Галичині, а й далеко за її межами — в Америці та Канаді.

У 1928 р. І. Тиктор розпочав видавати тижневик «Народна справа», редактором якого, став відомий письменник Юрій Шкрумеляк.

Підписувачі «Народної справи», переважно жителі села, мали можливість безкоштовно страхувати свою худобу. Це дало можливість Тиктору довести тираж журналу до 40 тис. примірників та досягти небувалого видавничого успіху. У найвіддаленіших селах журнал читали всі селяни. У деяких з них було понад 100 передплатників.

У львівський період діяльності І. Тиктора з 1923 р. по 1939 р. виходили такі видання: газета «Наш прапор»; гумористичний журнал «Комар»; дитячий журнал «Дзвіночок»; а також окремі видання — «Велика історія України» І. Крип'якевича, М. Гулубця; «Історія українського війська»; «Історія української нацнатури»; молитовник «Вірую» та інші видання.

У 1934 р. видавнича спілка «Новий час» ліквідувалась. Власником видань став І. Тиктор, який створив «Концерн Української преси».

Своєю видавничою діяльністю, «Концерн Української преси» допомагав українській інтелігенції у працевлаштуванні, виплачував високі гонорари письменникам, давав добротні допомоги освітянам, що дуже цінилося в умовах шовіністичної польської держави. Разом з «Просвітою», «Рідною

школою», «Москосоюзом» та іншими організаціями, видання І. Тиктора пропагували думки, які сприяли духовному розвитку, зростанню освіченості, виховували патріотичні почуття у виробників, віру у власні сили в боротьбі за українську державність.

З січня 1938 р. Тиктор почав видавати, окремими зошитами, «Всесвітню історію». Це надзвичайно велике видання виходило до серпня 1939 р. Вийшло 20 зошитів.

У свої задуми Тиктор вклав багато зусиль, рішучості, кмітливості та підприємницького таланту. В умовах польської держави доказав цілому світові, що українці здатні до великих справ.

Однак не всі видання були прибутковими. Витрати покривалися за рахунок фабрики кави «Золота українська кави», котра мала попит серед кооператорів і населення, яку він організував у себе вдома.

Проте відбулися події, проти яких був безсилий І. Тиктор.

У вересневе «визволення» Червоною армією Західної України в 1939 р., перед загрозою фізичного знищення, І. Тиктор, покидаючи все, був змушений таємно виїхати на Захід.

Він опинився в німецькій зоні окупації, у Кракові як переміщена особа, а нова влада у Львові конфіскувала видавництво «Українська преса», друкарню з великим запасом паперу, знищила рукописи і розпочала видавати газету «Вільна Україна», яку маємо можливість читати і сьогодні.

У 1941 р. І. Тиктор робить спробу повернутися на Україну з допомогою Патріарха Української автономної церкви — Мстислава. Але переслідування гестапо знову змушує його нелегально емігрувати в Австрію.

В австрійський період діяльності з 1944 р. по 1948 р. І. Тиктор переживає неймовірні труднощі. В основному займається громадською роботою надаючи допомогу українській еміграційній інтелігенції, яка була до неможливого безпорадна в цій зарубіжній ситуації, в якій опинилась після закінчення Другої світової війни.

19 вересня 1948 р. І. Тиктор з родиною вперше ступив на канадську землю, бо повернення до Львова було неможливим.

У Канаді І. Тиктор робить спробу відновити видання двотижневика «Комар», як пряме продовження львівського. Вийшло 13 чисел, але «Комар» не прижився в Канаді.

Тоді Тиктор береться за головну мету свого життя видати нові видання: «Велику історію України», «Історію українського війська» в 2-х томах, «Історію української культури».

Серед українських емігрантів були такі, що скептично дивилися на ці задуми.

Іван Тиктор домігся навіть неможливого. Видав ще й «Кобзар» до 100-річчя з дня смерті Т. Шевченка в прекрасному оформленні.

Заснував видавництво «Новий шлях» з філіями в різних містах Канади. У цьому видавництві виходили журнали «Жіночий світ», «Голос молоді» (українською та англійською мовами), «Смолоскип» та інші книжкові видання.

Нелегкі умови еміграції ускладнилися у зв'язку з пожежею у видавництві та великими матеріальними втратами.

Все це відбилося на здоров'ї енергійного видавця. Останні роки життя він провів у сім'ї дочки Наталі в Оттаві.

Помер І. Тиктор 26 серпня 1982 р. і похований у м. Оттава.

УДК 334.724

Л. А. Швайка

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Розглянуто питання оцінки розвитку та результативності видавничих підприємницьких структур України. Подано показники витратного та ефективного економічного зростання у видавничій сфері та приріст ресурсів на 1% приросту доходу від реалізації видавничої продукції.

The question of activity efficiency assessment of editorial enterprises in Ukraine was considered. The data of expendables economic growth, effective economic growth in editorial sphere and increase in recourses on 1% income growth from editorial production realization are given.

У ринкових умовах господарювання для більшості видавничих підприємницьких структур України актуальною проблемою стає підвищення результативності господарювання. Офіційні статистичні дані свідчать про активний ріст кількості суб'єктів господарювання у видавничій сфері, зростання випуску видавничої продукції за назвами і накладами. Однак цей ріст не сприяє підвищенню ефективності діяльності галузі в цілому та окремих видавництв і видавничих організацій зокрема. Так, за останні п'ять років середньорічні темпи приросту чистого доходу від реалізації видавничої продукції склали 26%, прибутку від операційної діяльності — 22%, чистого прибутку — 10,5%. Рентабельність продажу видавничої продукції є невисокою — не перевищує 6% і має тенденцію до зменшення. Рентабельність видавничої продукції ще нижча — 2,5%. Задекларований розвиток видавничої галузі викликає сумніви і зумовлює потребу в його кількісній оцінці.

Питання оцінки результативності господарювання знаходять широке відображення в наукових публікаціях і характеризують різні підходи до розв'язання цієї проблеми.